

טועמיה - חיים

לחיות עם הזמן בשבת קודש

ערב ש"ק פרשת משפטים תשפ"ד

הרב **מרדכי אלון שליט"א**

נכתב ונערך משמיעה ע"י תלמידים - לא מוגה

זמני הדלקת הנרות ויציאת השבת:

ירושלים - 16:45 | 17:58

תל אביב - 16:59 | 18:00

חיפה - 16:49 | 17:58

טבריה ומגדל - 16:57 | 17:57

באר שבע - 17:02 | 18:00

משפטי השמיטה שבנפש

ובימים השביעי תשבת למען ינוח שורך וחמורך וינפש בן-אמתך והגר. ובכל אשר-אמרתי אליכם תשמרו ושם אלהים אחרים לא תזכירו לא ישמע על-פיך. שלש רגלים תחג לי בשנה. את-חג המצות תשמר שבועת ימים תאכל מצות כאשר צויתך למועד חדש האביב כי-בו יצאת ממצרים ולא-יראו פני ריגם. וחג הקציר בכורי מעשיך אשר תזרע בשדה וחג האסף בצאת השנה באספך את-מעשיך מן-השדה. שלש פעמים בשנה יראה כל-זכורך אל-פני האדון ה'. לא-תזבח על-חמץ דם-זבחי ולא-ילין חלב-חגי עד-בקר. (שמות כ"ג, י"ח)

מה עושות כאן מצוות שמיטה, שבת? האמת, למה בכלל צריך להזכיר כאן שוב את השבת, הרי היא נאמרה רק אתמול בעשרת הדברות! וגם מי שלא זכר שהיא נאמרה אתמול, לא סביר שהוא יידע לחפש את המצוות האלה כאן, כי מה הקשר בין מצוות שמיטה למשפטים? ולגבי שלשת הרגלים, שלכאורה צריכים להופיע כפי שאמרנו בסדר מועד - הם מופיעים כאן לראשונה בתורה. כלומר את מצוות שלשת הרגלים אנחנו לומדים כאן לראשונה, אין זו תזכורת!

מה עושות כאן כל ההלכות האלה? מה עושה כאן מצוות ביכורים שצריכה לכאורה להיות בסדר זרעים? הרי התורה תחזור ותגיד את המצוות האלה במקומות נוספים. ואגב, המצוות הללו לא מופיעות בחלק האחרון של הפרשה בו מדובר כאמור בכניסה לארץ או במעמד הר סיני אלא תוך כדי המצוות של זיקין, וכאילו התורה אומרת לנו שהגדרת פרשת משפטים היא איננה מה שחשבנו. זה מחייב הבנה, ונגיע לבאר את זה בהמשך, אך לפני כן נשאל שאלה;

ערכאות של גויים

ראינו שסיום חלק המצוות בפרשה עוסק במצוות שמיטה, שבת ורגלים. בואו נחזור רגע לפתיחתה של הפרשה -

ואלה המשפטים אשר תשים לפניך. (שם, כ"א, א')

וכלנו זוכרים את רש"י מסביר בנחרצות ובחריפות -

"משנכנס אדר מרבין בשמחה", וכשיש שני אדרים כמו השנה הרי שהשמחה צריכה להיות כפולה. הרבי מליובאוויטש זיע"א אומר שבשנה מעוברת השמחה צריכה להיות לא שלושים יום אלא ששים יום, ולכן כל עצב צריך להיות בטל בשישים - שנזכה בעז"ה לכך בעגלא ובזמן קריב.

דיני זיקין או סדר מועד?

העולם רגיל לחלק את נושאי התורה לפי הגדרות, כשאת פרשת משפטים בדרך כלל מסווגים תחת הכותרת של "דיני זיקין". לא צריך להסביר הרבה וזה נשמע לנו טריוויאלי שהפרשה עוסקת בכל מיני משפטים - פלילי ואזרחי. דיני שלשה רגלים למשל לא נחפש פה, גם לא את דיני השבת - זה שייך ל-'זמנים', כמו שאת הלכות שמיטה ויובל גם לא נחפש בסדר זיקין אלא בסדר 'זרעים' דווקא. מי שמעיין בפרשה רואה שיש בה מתחילה וכמעט עד לסופה כל מיני עניינים ששייכים לחלק חושן משפט בשו"ע (ברמב"ם זה מחולק לכמה ספרים - קניין, משפטים, זיקין וכו'). נכון הוא ששתי הקריאות האחרונות, שישי ושביעי עוסקות בנושאים אחרים. שישי עוסק בכניסה לארץ ישראל וקריאת שביעי בענייני מתן תורה, ומובן למה זה מופיע כאן, בהמשך לכל הדינים - כי הפרשה הזו היא ההמשך של מעמד הר סיני. חז"ל במדרש אומרים -

ואלה המשפטים (שמות יט, טז) ויהי ביום השלישי בהית הבקר, בבקר נתנה התורה ובערב נתנו המשפטים, ה'א הוא דכתיב (איוב ד, כ) מבקר לערב יפתו... (שמו"ר, ל', י"א)

דהיינו שבבוקר ניתנו עשרת הדיברות באש מהר סיני, ובערב ניתנו המשפטים. וכמובן שהכוונה היא להמשיך את המגמה אחרי קבלת הלוחות ולהיכנס לארץ ישראל.¹ אבל אם נדקדק ונקרא את 'חמישי' של הפרשה, נראה ששם, אחרי מצוות כמו הטיית משפט, "מדבר שקר תרחק", אונאת הגר ועוד, מופיעות המצוות הבאות -

ושש שנים תזרע את-ארצה ואספת את-תבואתה. והשביעית תשמטנה ונטשתה ואכלו אביני עמך ויתרם תאכל חית השדה כן-תעשה לכרמך לזיתך. ששת ימים תעשה מעשיך

¹ ועל אף שבפועל נתקעו אחרי כן במדבר בגלל כל מיני חטאים - עגל, מרגלים וכו'.

הון ראשוני שיאפשר לו להתחיל לחיות, הוא מוכר את עצמו לתקופה ארוכה, בקביעות, ואז הוא נקרא עבד עברי, וגם הוא בסוף שש שנים יוצא לחפשי. אז למה רוצעים את אזנו? אומר שם רש"י, הרי האדם הזה נכנס לסיטואציה הזו כיוון שהוא גנב או כיוון שמכר את עצמו, ואם כן -

...ומה ראה און להרצע מכל שאר אברים שבגוף? אמר ר' יוחנן בן זכאי, און זאת ששמעה על הר סיני 'לא תגנוב' והלך וגנב - תרצע (מכילתא פ"ב), ואם מוכר עצמו, און ששמעה על הר סיני 'כי לי בני ישראל עבדים' והלך וקנה אדון לעצמו - תרצע. (רש"י, שם)

זה יפה, אבל צריך להבין - הרי עכשיו אנחנו כבר שש שנים אחרי הגנבה, למה לא רוצעים את אזנו מיד כאשר הוא גנב? למה מחכים כל כך הרבה שנים? אגב, יכולה להיות סיטואציה של אדם שגנב סכומים גדולים ואף חזר ושנה בגנבתו, אבל לאבא שלו יש אמצעים והוא מחזיר את הגנבה, ואם כן הגנב הזה לא יירצע לעולם, לעומת זאת הגנב המסכן הזה שאולי גנב כי לא היה לו לחם להביא למשפחתו הביתה, הוא כן יירצע, אבל בעוד שש שנים. זה הגיוני?! זה בכלל לא בזמן הגנבה, וגם המוכר את עצמו - זה לא בזמן המכירה, אלא אחרי שש שנים!

עד כאן השאלות שלנו על עבד עברי, כאשר השאלה המרכזית שלנו היא כאמור מה עושה כאן פרשת עבד עברי כפתיחה לפרשת משפטים.

ענין שמיטה? - להר סיני

רעי ואהובי, כל הפרשה קשורה לנושא אחד, ואולי זה יישמע קצת מוזר. הפרשה הזו כזכור סמוכה למעמד הר סיני, וכפי שרש"י אמר בהתחלה -

...ו'אלה' מוסיף על הראשונים (שמו"ד ל, ב) מה הראשונים מסיני אף אלו מסיני... (שם א', ברש"י)

בהר סיני קרה משהו שכל התורה כולה עוסקת באיך הוא ממשיך הלאה כל החיים, ויש מילה אחת מרכזית או שתיים, ש'רצה' על פני כל הפרשה כולה, והיא - "שמיטה". בטח תשאלו מה ענין שמיטה למשפטים או מה ענין שמיטה להר סיני? מיד נראה שבכל פעם שמדובר על שמיטה זה בהקשר עם הר סיני.

הנקודה של עבד עברי היא שבסוף שש שנים הוא יוצא לחופשי, ואם הוא לא הבין את המפתח הזה שלפיו יהודי שהיה בהר סיני יוצא לחופשי, כלומר שיש לו שמיטה אישית-פרטית, אז זה יקרה לו ביובל ואז הוא בוודאי יחזור למה שהאזן שלו לא קלטה בהר סיני. מיד נחזור לכך דרך תורתו של השפ"א אבל לפני כן נדבר על הרצף של המצוות בקריאת חמישי, שבו פתחנו ואותו ניסינו להבין. לא אחת אנחנו תמהים על רש"י שאם השאלה שלנו כ"כ פשוטה, איך זה שהוא לא שאל אותה - אז הנה רש"י. כל המצוות החריגות בפרשה מתחילות בשמיטה, לאחריה שבת, שלש רגלים ובסוף ביכורים. אחרי שרש"י מסביר את מצוותה שמיטה הוא אומר -

לפניהם. ולא לפני עובדי אלילים (גיטין פ"ח): ואפילו ידעת בדין אחד שהם דנין אותו כדיני ישראל, אל תביאהו בערכאות שלהם, שהמביא דיני ישראל לפני ארמים, מחלל את השם ומיקר שם האלילים להשביחם (ס"א להחשיבם) שנאמר 'כי לא כצורנו צורם ואויבינו פלילים' (דברים לב, לא), כשאויבינו פלילים זהו עדות לעלוי יראתם. (שם)

אגב, לכאורה, בניגוד למה שאומר רש"י, דווקא יש הגיון מסוים לדון גם בערכאות של גויים, אם וכאשר הם פוסקים כסדר הנכון ולפי דיני התורה - ואנחנו מכירים גם מקומות בהלכה שכתוב כך אפשר וצריך ללמוד מהם וכו'. ניגע בזה להלן.

עבד עברי

על כל פנים, הפרשה מתחילה בעבד עברי -

כִּי תִקְנֶה עֶבֶד עִבְרִי שֵׁשׁ שָׁנִים יַעֲבֹד וּבְשִׁבְעַת יָצָא לְחֻפְשֵׁי קָנָם. (שם ב')

למה הוא פותח את כל פרשת המשפטים? ובכלל, מהו עבד עברי? יש בהלכה שתי אפשרויות להפוך לכזה. האחת היא אדם שגנב ונמכר בגנבתו, כי על פי ההלכה שלנו, מה לעשות, מי שגנב צריך להחזיר את החוב ואף לשלם כפל (ולא להיכנס לבלות או לסבול בכלא) ובגלל שאין לו כסף הוא מקבל זכות לעבוד במשך שש שנים ובכך לפרוע את חוב גנבתו. אבל אם כן, הגיוני יותר היה לפתוח בדיני מי שגנב, ושהוא נמכר בגנבתו ורק אחרי זה דיני עבד עברי שהוא התוצאה של זה, לא? ואם תגידו, דבר שהוא נכון כשלעצמו - שדין עבד עברי מייצג את השיקום של הגנב, בבית נורמטיבי, אצל משפחה - אז אם כן, למה נמצאת כאן פרשת אמה עבריה? אמה עבריה לא נמכרה בגנבתה, אלא המציאות הזו נוצרת ממצב כלכלי נוראי שילדה נמכרה למשפחת אומנה, אימוץ, עד להיותה נערה בגיל שתיים עשרה (היא יוצאת בסימנים). ואם כן, מה זה קשור לכאן? ואם כבר מדברים על עבד עברי, נשאל שתי שאלות נוספות - הרי כל המצווה של עבד עברי היא כמעט לא רלוונטית. היסטורית, היא לא נהגת כבר מסוף ימי בית ראשון. עובדתית, היא קיימת רק כאשר היובל נוהג. אז למה לא מתחילים בדיני נזיקין, שהם העיקר של הפרשה? שהתורה תספר על חובל, ושור ובור וארבעה שומרים וכו' ואז, באמצע, להכניס גם את דין עבד עברי? ושאלה נוספת - אחרי שש שנים הוא כידוע יוצא לחופשי אבל -

וְאִם-אָמַר יֹאמֵר הָעֶבֶד אֶהְבֵּל אֶת-אֲדֹנָי אֶת-אִשְׁתִּי וְאֶת-בְּנֵי לֹא אֲצַא חֻפְשִׁי. וְהִגִּישׁוּ אֲדֹנָיו אֶל-הָאֱלֹהִים וְהִגִּישׁוּ אֶל-הַדָּלֶת אוֹ אֶל-הַמְּזוּזָה וְרָצַע אֲדֹנָיו אֶת-אָזְנוֹ בַּמַּרְצֵעַ וְעָבַד לְעַלְמָם. (שם ה'-ו')

כלומר אם הוא אוהב את אדוניו ולא רוצה להשתחרר, אדוניו רוצע את אזנו במרצע ליד הדלת. למה רוצעים את אזנו? - יש כפי שאמרנו שני סוגים של עבד עברי - האחד כפי שתיארנו זה שנמכר בגנבתו, והשני הוא מי שמוכר את עצמו לכך. נבהיר קצת יותר - לפי חוקי התורה, כל אדם עובד מקבל את משכורתו בסוף כל יום, ובאופן כזה הוא לא משועבד אף אחד. אבל אדם מך, שאין לו כסף והוא צריך איזו משכורת התחלתית,

שמיטה] שאינו יכול להיות משועבד רק ששה שנים [ארץ ה' לא יכולה להיות משועבדת לצרכים שלך, היא ארץ ה', ונפש יהודי הומיה לא יכולה להיות נפש שאין לה חירות. אולי אתה מכור, התמכרת, אבל בכל יהודי יש את נקודת השמיטה שבה הוא כבר לא יכול להישאר עבד], ובשביעית נפתח לו שער החירות. ואם יאמר 'אהבתי' [כלומר שהוא מרגיש שהוא כבר במקום כ"כ מכור, שמפתח השמיטה נעול אצלו - כלומר הוא אוהב את "אדוני, את אשתי ואת בניי". לעבד עברי יש אישה שהבעלים חייב במזונותיה, זה חלק מתנאי ההעסקה. זה הפירוש של "ויצאה אשתו עמו". היא לא באה איתו לעבדות אבל היא מתפרנסת מהאדון. וכשהוא אומר "אהבתי את אשתי" הוא מתכוון לאותה שפחה כנענית שאדוניו מסר לו - הבחור שלנו מבלבל לגמרי. וכשהוא מדבר על בניו - הוא מדבר על בניו ממנה, מי שיישאר אצל האדון כעבדים, ואז הוא מגלה שבעצם מפתח השמיטה נפגם אצלו -] ופוגם בזה המפתח של שמיטה, עוד יצא ביובל [שם נמצא מפתח החירות האמיתי שלא נפגם. אין מציאות בה יהודי הוא עבד עולם. היובל הוא כידוע השופר, שנקרא בזה"ק 'עלמא דחירות', שבו עבדים חוזרים לבתיהם ושדות חוזרים לאדוניהם. והשפ"א משווה את זה לשני יסודות בעולם -] וב' אלו הם בחי' תפלה ותשובה [לפעמים אדם מרגיש ששערי תפילה חסומים לו. צריך לעשות צינטור כדי לפתוח את הצינטור, כדי שהתפילה תעבור. כך מסביר המדרש רבה על הפסוק - "ואני תפילתי לך ה' עת רצון". וכי יש עת לתפילה? והלא לכל העיתים טובים לתפילה! אלא לפעמים שערי תפילה ננעלים אבל גם אז שערי תשובה לא ננעלים לעולם] כדאיתא במד' 'מבטח כל קצוי ארץ וים רחוקים' [קצויו ארץ זה מקוה, יש קצוות, יש גבולות, ים שבתוך היבשה - מקוה, וזה כמו תפילה, אבל הים תמיד פתוח - 'יום רחוקים', גם הרחוקים ביותר בעולם - מבטח כל קצויו ארץ וים רחוקים". נמשלה תשובה ליס³ [ותפלה למקוה]. מקוה פעמים פתוחה פעמים נעולה, ושערי תשובה לעולם פתוחים. ולכן רוצעין לו האוון שהוא פגם של התפלה. ועל הדלת דכ' 'לשקוד על דלתותי לשמור מזוות פתחי' והוא בחי' שערי תפלה שלפעמים נעולין. וכשפגם בזה מתקרב על ידי שערי תשובה. ושמיטה ויובל ב' אלו זכו בני ישראל בקבלת התורה. וכן בפרשת בהר נסמכו שמיטה ויובל להר סיני. והם עצמם בחי' עשרת הדברות ה' עילאה וה' תתאה. (שפת אמת, משפטים, תר"ס)

מעמד הר סיני ממשיך למציאות

דוד המלך אומר בתהילים -

שִׁמְעַתְּ תְּפִלָּה עֲדִידָה כָּל בֶּשֶׂר יִבְאוּ. דְּבָרֵי עֲוֹנֹת גְּבֹרֵי מִנִּי פִשְׁעֵינוּ אִתָּה תִּכְפֹּר. אֲשֶׁרִי תִבְחַר וְתִקְרַב יִשְׁכַּן חֲצֵרֶיךָ נִשְׁבְּעָה בְּטוֹב בֵּיתְךָ קִדְשׁ הִיכָלְךָ. נִזְרָאוֹת בְּצִדְקָתְךָ תִּעֲנֵנִי אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל מְבַטֵּחַ כָּל קְצוֵי אֶרֶץ וְיָם רְחֹקִים. מִכֵּין הָרִים בְּכַחוֹ נֶאֱזַר בְּגִבּוֹרָה. מִשְׁבִּית שְׁאוֹן יָמִים שְׁאוֹן גְּלִיָּהֶם וְהַמּוֹן לְאָמִים.

(תהילים ס"ה, ו')

שערי תשובה זה היובל, שער החמישים. ולמה שנת היובל נקראת "יובל"? בדיוק מאותה סיבה - כי ביום הכיפורים בה תוקעים בשופר, והתקיעה היא זו המצהירה על שנת היובל - בעיצומו של יום הכיפורים, יום מתן תורה! אז למה נסמכה פרשת עבד עברי לפרשת מעמד הר סיני? - זה געוואלד, כשהיינו בהר סיני היינו בעלמא דחירות, הכל חירות, אבל אז

וביום השביעי תשבת. אף בשנה השביעית לא תעקר שבת בראשית ממקומה (שם) שלא תאמר הואיל וכל השנה קרויה שבת [ושבתה הארץ שבת ל-ה" (ויקרא כה, ב')], לא תנהג בה שבת בראשית. (כ"ג, י"ב)

כלומר פרשת משפטים תחילתה שמיטה וסופה הוא שמיטה, ומיד נבין את זה. ולמה מופיעה מצוות השבת כאן אחרי שהיא הופיעה בעשרת הדברות? - כי באתי לומר לך שבשנת שמיטה, שבת בראשית איננה מתבטלת, למרות שהיתה יכולה להיות סברה שאם כל השנה היא שבת אז לא צריך את השבת ביום השביעי. יפה, ומה לגבי שלש רגלים? -

שלש פעמים וגו'. לפי שהענין מדבר בשביעית הוצרך לומר שלא יתעקרו (נ"א - יסתרסו) שלש רגלים ממקומן. (שם י"ז)

זה בכלל פלא פלאות - הרי עוד לא לימדו אותי על שלשה רגלים אלא רק על פסח ויציאת מצרים, ועכשיו באה התורה ואומרת - 'כמו שאתה יודע על פסח, כך תעלה שלש פעמים בשנה לבית המקדש, וזה יקרה גם בשנת השביעית - בחג האסיף, למרות שאין בדיוק אסיף בשנה הזו, ובחג הקציר - למרות שזה לא לגמרי קציר, ובחג האביב, שבו התבואה באיביה - למרות שכל המציאות החקלאית שונה בשנת שמיטה, אתה עדיין מחויב לעלות לרגל גם בשנה הזו'. אז הנושא של הפרשה בסופה הוא - שמיטה. ומה לגבי ביכורים המוזכרים שם? -

ראשית בכורי אדמתך. אף השביעית חייבת בכורים, לכך נאמר אף כאן בכורי אדמתך... (שם י"ט)

למרות שהאדמה הזו השנה לא שייכת לך, אלא לקב"ה ("ושבתה הארץ ל-ה") - אתה צריך להביא ביכורי אדמתך גם בשנה השביעית. קיצורו של ענין, הנושא האחרון בפרשה הוא שנת השמיטה, ומה הנושאים בשנת השמיטה? שהגם שהשנה היא שמיטה והארץ שובתת, צריכה להיות שביטה בזמן שהקב"ה קובע - בשבת, ובזמן שישראל קובעים - ברגלים, ויש הבאת ביכורים. ואנחנו שואלים את עצמנו - רש"י כאילו צימצם את כל השאלות ומיקד הכל בשמיטה, כלומר התורה לא מדבר ה על שבת ורגלים וכו' אלא על השמיטה, למרות שמוני המצוות מונים את מצות שלשה רגלים פה, וגם את מצוות הבאת ביכורים ולמרות שהן תחזרנה על עצמה לאחר מכן. גם את מצוות השביטה בשבת הרמב"ם מונה פה. שמיטה.

מפתח השמיטה

אז מה הנושא של עבד עברי? בואו נראה את דברי השפת אמת זיע"א. אנחנו שאלנו למה היא פותחת את פרשת משפטים ואילו הוא מנסה להבין מבחינה רעיונית למה נסמכה פרשת עבד עברי לפרשת יתרו, הקודמת לו -

סמיתת העבד עברי לפרשה הקודמת. כי זה החירות קבלו בני"י בקבלת התורה שלא יוכל איש ישראל להיות משועבד [אלא] רק להשי"ת, 'ובשביעית יצא לחפשי' הוא בחי' שמיטה כמ"ש בזה"ק בהר. וכמו שיש שמיטה לארץ ישראל 'ושבתה הארץ', כן בנפשות בני ישראל [יש מושג של

³ ים בגימט' חמישים, ואכמ"ל.

² ובכלל היא מופיעה שתיים עשרה פעמים במקרא.

מתחילה בשמיטה ויובל ומסתיימת בשמיטה ויובל כי בעומק, כל הפרשה כולה היא משפטים ויובל, כי כל דיני עבד עברי, אמה עבריה, גר תושב וכו' - כל כך הרבה דינים בה לא חלים כשאין יובל. וכשאין יובל כל מושגי החירות משתנים.

בבוקר ניתנה תורה ובערב משפטים

פרשת משפטים מבחינה טכנית היא סדר נזיקין, אבל בעומק - "בבוקר נתנה התורה ובערב נתנו המשפטים" - המשמעות היא שעולם משפטים זה דבר חשוב מאד. אפילו בני נח חייבים בזה⁴ - למנות דיינים ולדון דיני אדם לחברו, כדי שיהיה סדר בעולם, שתהיה מערכת וחברה מתוקנת, כדי שניתן יהיה לתפקד בעולם, וזה תקף לגבי כל המערכות - בין איש לאשתו, אדם לחברו, איש ושכנו, אזרחי ופלילי, נזיקין, קניינים, מכירה. אז למה זה כל כך חמור ללכת לערכאות של גויים אפילו אם הם שופטים לפי דיני תורה, ומי שהולך לשם כאילו עובד עבודת אלילים? - כי פרשת משפטים של עם ישראל היא איך מייצרים עולם של הר סיני כל הזמן במציאות. בבוקר ניתנו להם עשרת הדברות ולערב ניתנו להם המשפטים. בבוקר, כשהכל יפה וטהור, ירדה אש מהשמיים, קולות וברקים ולפידים, ושם תואר עולם שראו בו "אתה הראית לדעת כי ה' הוא האלהים אין עוד מלבדו" (דברים ד', ל"ה). בבוקרו של יום שביעי שבו ניתנו עשרת הדברות (לפי שיטת חז"ל שזה היה בשבת), בשעה שאומרים "ישמח משה במתנת חלקו", התגלה לעולם שיש חירות. "בקע להם שבעה רקיעים וראו שהוא יחידי בעולמו", ואילו לערב -

...כָּךְ הִקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא עֲמַד עַל הַר סִינַי וּמְחִזֵּק בְּדִין, שְׁנַאֲמַר (דברים לב, מא) וְתִאֲחַז בְּמִשְׁפַּט יְדִי, אָמַר דָּוִד (תהלים ז, ט) שְׁפִטְנֵי ה' כְּצַדִּיק, בְּדַק וְלֹא הָיָה לוֹ שְׁלִימָדָנוּ וְלִקְהָ, הַתְּחִיל צוֹנֵחַ (תהלים קמג, ב) וְאֵל תְּבוֹא בְּמִשְׁפָּט אֶת עַבְדְּךָ, כֹּל כֵּךְ אֵימָתִי עַד שֶׁלֹּא סָדַר לְפָנָיו אֶת הַמִּשְׁפָּטִים, לְקַיֵּם מֶה שְׁנַאֲמַר: מְבַקֵּר לְעֶרֶב יִכְתּוּ (איוב ד', כ'). (שמו"ר ל', י"א)

כלומר עד הערב של אותו יום בו ניתנו המשפטים היה העולם בסכנת כיליון. למה? "מבוקר לערב ויכתו" - כי אם יישאר רעיון ה-'אין עוד מלבדו' בהר סיני ולא יעבור דרך שמיטה ויובל, לא תהיה תקומה אלא כתיתה ואבדון (עי' פירוש מצודות עה"פ). היינו כפי שיש שמיטה לארץ כך יש שמיטה לכל נפש מישראל, ואם אתה לא מכיר בשמיטה שיש לכל יהודי ויהודי אז אתה לא יכול להיות במציאות בהר סיני. זה לא סדר עולמי אלא זו הידיעה הפנימית שכאשר שערי תשובה יפתחו שדות יחזרו לבעליהם, שאתה לא בעל הבית פה, והמעמד החברתי ישתנה כששדות חוזרים לבעליהם ועבדים ישולחו לביתם. ויובל זה כל הנושא של פרשת משפטים!

לא מוסרי, אלוקי

מעשה נבין למה הפרשה מסתיימת בעלית משה אל ה' ובאמירת ישראל "כל אשר דיבר ה' נעשה ונשמע" (שם כ"ד, ז') - כי מעמד הר סיני מורכב משני חלקים; חלק ראשון בבוקר - עשרת הדברות, וחלק שני 'לערב ניתנו המשפטים', דהיינו איך

אומרים לנו - 'חבר'ה, הכל יפה אבל החיים הם קשים והאדם יכול ליפול' - בזה מתחילה הפרשה הסמוכה להר סיני. האדם גנב, אוזן ששמעה על הר סיני - ובכל זאת הנה הוא גנב. ההבדל בין גנב לגזלן הוא שהגזלן, כך מבארת הגמרא, לא מפחד מבני אדם ואילו הגנב מפחד מבני אדם אך מהקב"ה לא מפחד, "השווה כבוד עבד לכבוד קונו". אז למה דווקא הגנב נמכר לעבד עברי ולא מישהו אחר, למשל אוכל ביום הכיפורים או מי שעובר עבירות אחרות שיש עליהן כרת וסקילה וכו'? אני מבין שהוא צריך להחזיר את הרעיון שהוא צריך להחזיר את הכסף ואין לו אבל למה כעבד? - באה התורה הק' שלנו ולוקחת אותנו עם הר סיני ואומרת - הר סיני לא נגמר בסוף אותו מעמד נשגב אלא הוא ממשיך כל ימי חיך והוא נקרא 'שמיטה'. גם לי הגנב יש חירות. הר סיני חדר לדנ"א שלי, וליהודי, לכל יהודי, יש חירות. עבד עברי לא עובד יותר משש שנים. אז למה הוא לא נרצע כשהוא גונב אלא רק אחרי שש שנים? כי אחרי שש שנים שהוא אצל אדון בשר ודם והוא עדיין לא קלט עדיין את נקודת החירות שלו - רק אז רוצעים אותו.

רציעה מאוחרת

בשנה אחרת אומר השפ"א -

טעם הנרצע אחר שש אוזן ששמעה עבדי הם כו'. ולא בשעת המכירה. כי סבור ה' שיכול לקבל העבדות שלא ינתק עי"ז מעבדות של הקב"ה [אדם כזה באמת חשב שהוא יוכל להמשיך לעבוד את ה', הוא יהיה בסדר, הוא יצליח וזה לא יפגע בו, ולכן לא צריך לרצוע אותו], ואחר שידע טעם עבדות בשר ודם שעיי"ז פורק עול מלכות שמיים, אין לו לומר 'אהבתי' כו'. אף כי לעיני בשר נראה להקל חומר העבירה עי"י ההרגל שדש בה [הוא התרגל ודווקא נחמד לו אצל האדון הזה, אדרבה - הוא אולי אפילו מארגן שם את המניין היומי...], אבל באמת צריך להיות שונא יותר מי שידוע ומרגיש גודל החטא [זה שהוא לא רוצה לצאת אחר כך, למרות שהתורה נתנה לו מקום להשתחרר בשש שנים, זה מראה שהמכירה בראשיתה לא היתה בגלל דוחק כלכלי בלבד, ולכן עכשיו הוא נרצע. ואותו דבר בגניבה - הוא גנב וזה רע מאד].

השפ"א אומר שרוצעים את האוזן ודווקא בדלת, אומר השפ"א שהדלת מייצגת את השמיעה, את שערי התפילה, ואף הדלת מייצגת את התפילה - "לְשַׁקֵּד עַל דְּלֹתַי יוֹם יוֹם לְשֹׁמֵר מְזוֹזוֹת פֶּתְחֵי" (משלי, ח', ל"ד), וכשהוא פוגם במפתח התפילה אז רוצעים את אזנו, היינו עושים מין מנהרה שהדבר הזה יתוקן.

וגם כי המוכר עצמו מפני דוחקו אין עליו חטא רק אם אינו רוצה אח"כ לצאת אף שנתנה לו תורה מקום לצאת בשש. נראה כי התחלת המכירה לא ה' באמת מתוך הדוחק ולכן נענש על התחלת המכירה. (שם תרל"ה)

זה פלאי פלאות - פרשת השמיטה מופיעה באריכות בפרשת 'בהר' בספר ויקרא. זו התשובה לשאלה למה נסמכה פרשת שמיטה להר סיני - כל פעם הר סיני נצמד לשמיטה והר סיני (או להיפך - שמיטה ויובל נצמדים להר סיני). לכן כל פרשת משפטים

⁴ אחת משבע מצוות בני נח היא הדינים, כלומר הקמת מערכת משפט (עי' סנהדרין נ"ו:).

לירושלים, כי אני קשור כל הזמן לעבודה הזו, להיות בעלמא דחירות, להיות בשמיטה, השמיטה שבנפשות בני ישראל, והתורה מלמדת אותי אין מגיעים לזה.

בבוקר של יום השביעי נתן להם עשרת הדברות ועד הערב נתן להם משפטים - כי אם זה לא ימשיך, מה יהיה?

לשפוט בעברית זה לא רק במשמעות של חריצת דין אלא גם במשמעות של יציקת נזל, כמו לשפות. 'משפטים' זה המשפך שממשיך את הר סיני אל תוך המציאות היומיומית, איך זה ממשיך הלאה כל הזמן, ולכן כל כך מדהים שפר' משפטים פותחת בדיני עבד עברי, כלומר באדם החוטא, ולא במי שמכר את עצמו (רש"י מוכיח⁶ שהדין במי שמכר את עצמו לעבד מתנהל בפרשת ב'הר סיני' (ע' ויקרא כ"ה, ל"ט-מ"ג), ואגב, גם שם זה מופיע אחרי שמיטה ויובל), וזה היופי של הר סיני. ו' החיבור ("ואלה המשפטים") מחברת בין הקולות והלפידים של מעמד הר סיני לבין התאוה של הגב שפחד מבשר ודם ולא מפחד מהקב"ה ועבשיו הוא "מפלח" בלי שהקב"ה רואה אותו, והתורה באה לגלות שגם ליהודי הזה, החוטא הזה, יש שמיטה בנפש, קיבלת את זה בהר סיני, וגם אם ח"ו מפתח השמיטה נפגם אצלך הרי שבתוך-תוכך קיבלת בהר סיני את היובל, את הים של התשובה, יש בך נקודת חירות.

נתבשרו שעתידין לחטוא

אמרנו שחלק הדינים של הפרשה מסתיים בשמיטה, ובמה מסתיימת הפרשה כולה? מיד אחרי "לא תבשל גדי בחלב אמו" כתוב -

הַנְּה אֲנֹכִי שׁוֹלַח מִלְאָךְ לִפְנֵיךָ לְשַׁמְרֶךָ בְּדַרְךָ וְלִהְבִּיאֲךָ אֶל-הַמָּקוֹם אֲשֶׁר הִכְנַחְתִּי. (שם כ"ג, ב')

ואמרתנו שזה בא לתאר את ההליכה לארץ. רש"י תמה שכן הקב"ה אמר שהוא עצמו יביא אותנו לארץ⁷, אז למה פה הוא אומר שזה מלאך? אנחנו עדיין לפני חטא העגל, שם באמת הקב"ה יאמר למשה "ושלחתי מלאך לפניך..." (שם ל"ג, ב') אבל אנחנו עדיין לא שם, עדיין לא חטאנו וגם שם משה יתווכח עם הקב"ה עד שהקב"ה יתרצה למשה וילך עם ישראל, הוא ולא מלאך, עד לימות יהושע, שם אכן המלאך בא להוביל אותם.⁸ ולכן מבאר רש"י באופן מזעזע -

הנה אנכי שולח מלאך. כאן נתבשרו שעתידין לחטוא ושכינה אומרת להם 'כי לא אעלה בקרבך' (שמות לג, ג). (שם כ"ג, ב')

שמענו?!! "נתבשרו שעתידין לחטוא"! ומהו 'המקום אשר הכינותי?' ממשיך רש"י -

אשר הכינותי. אשר זמנתי לתת לכם, זהו פשוטו. ומדרשו, אל המקום אשר הכינותי כבר, מקומי ניכר כנגדו, וזה אחד

יש שמיטה ויובל בנפשות כל יהודי ויהודי בעולם, שכפי שיש שמיטה לאדמה ולארץ יש שמיטה בנפשות. ואז מסיימת הפרשה ואומרת - איך נוכל להישאר במשפטים האלה? אתם מבינים מה בין המשפטים שלנו למשפטים שלהם? אין בזה דבר רע, יש שם לפעמים דברים מתוקנים בכל מיני מערכות אבל זה אנושי. לפעמים אנחנו מתבלבלים וחושבים ש-'המשפטים והחוקים שלנו הם יותר אנושיים, יותר מוסריים, אנושיים פלוס, אולי פלוס פלוס', וזה לא נכון לחשוב ככה. המשפטים שלנו הם משהו אחר, הם אלוקות. זו הידיעה שבכל אחד מאיתנו יש שמיטה, וכאשר נפגם מפתח השמיטה ח"ו, הרי שעדיין בתוך תוכי יש יובל.

אנחנו יודעים שהיובל אינו נוהג היום כי לפי ההלכה הוא נוהג רק כאשר "רוב יושביה עליה", כלומר שרוב עם ישראל יושב בארצו, ומהבחינה הפנימית זה אומר, שאם ח"ו לא כל כולי, לא רוב רובי ישראל, כשאני מזויף, כשאני עדיין במצרים, כשאני הכוכב החמישים ושתיים של איזו מדינה, אז עדיין אין יובל. אני עדיין במצב של "אהבתי את אדוני, את אשתי ואת בניי". ולכן "ורצע אדוניו את אזנו במרצע והגישו אל הדלת או אל המזוזה" והוא אומר לי האדון שלי - 'תמשיך, תמשיך לעבוד על התפילה, על השמיעה, תשמע את הקול מהר סיני'.

שבת גם בשמיטה

במה מסתיימת הפרשה? זה פלאי פלאות. היא מסתיימת בכך שבשנת השמיטה אתה יכול לחשוב שכבר יש לך שמיטה ואתה פטור מלהחזיר אותה לעצמך כל הזמן, לכן באה התורה בפרשת משפטים ואומרת - 'אתה רוצה לעבוד בעולם של נכון משפטים? אז "ששת ימים תעבוד וביום השביעי תשבות"'. גם בשנת השמיטה, בשנה השביעית, אתה חייב להחזיר בך את רעיון השבת בכל שבוע, בכל יום.⁵ העולם הוא מסובך, האדם בו גונב והאדם מוכר את עצמו, אז איך אתה ממשיך לעבוד? הקב"ה עוזר לך. הוא נותן להרגיש שהארץ איננה שלך, שכל השנה היא שבת ל-ה', אבל אתה לא נפטר מלהרגיש את זה עם עצמך.

זה כל כך יפה שמצוות שלש רגלים, מצוות עשה, נלמדת פה. הרמב"ם מונה את זה כאן אצלנו בפרשה למרות שפה זה מופיע בהקשר עם שנת השמיטה, אבל מה אומרת בעצם מצוות שלש רגלים פה? היא מופיעה פה פעמיים - "שלש רגלים תחוג לי בשנה" (כ"ד, י"ד) וגם - "שלש פעמים בשנה יראה כל זכורך..." (שם י"ז), זה אומר שאת המועדים האלה אתה מצוין לא בגלל שיש לך קציר או בגלל שיש לך אסיף או ביכורים - אלא בגלל שהקב"ה אמר שעבשיו זה חג הקציר ולכן אתה צריך ללכת לפגוש אותו, את פני האדון ה', לך לירושלים. זה לא טכני. שש שנים אנחנו מביאים ביכורים, ובשנה השביעית שאולי אין לי בכלל ביכורים - בכל זאת אני עולה

⁵ (לט) הרי מוכר עצמו מפני דוחקו אמור, ומה אני מקיים כי תקנה, בנמכר בבית דין. (רש"י שמות כ"ג, ב')

⁷ "והבאתי אתכם אל הארץ אשר נשאתי את ידי לתת אתה לאברהם ליצחק וליעקב..." (שמות ו', ח')

⁸ ע' יהושע ה', י"ג-י"ד

⁵ "רבי יהודה בן בתירה אומר: מנין שכשאתה מונה הוי מונה אחד בשבת, ושני בשבת, שלישי בשבת, רביעי בשבת, חמישי בשבת וערב שבת: תלמוד לומר 'זכור'." (מכילתא דרשב"י, פרק כ)

⁶ "כי תקנה. מיד בית דין שמכרוהו בגנבתו, כמו שנאמר אם אין לו ונמכר בגנבתו (שמות כב, א) או אינו אלא במוכר עצמו מפני דחקו, אבל מכרוהו בית דין לא יצא בשש, כשהוא אומר וכו' ימור אחיך עמך ונמכר לך (ויקרא כה,

באהבות מבולבלות, אבל יש לו שמיטה ויובל. ובמה מסתיים קובץ ההלכות שנקרא משפטים? - יש שמיטה, ויש שמיטה ובשמיטה אתם חייבים בשבת, בשלשה רגלים וב- "ראשית ביכורי אדמתך". ומה הפסוק הראשון שפותח את ההמשך שאחרי קובץ המשפטים? - "הנה אנכי שולח מלאך לפניך... להביאך אל המקום אשר הכינתי" - המקום שהכנתי לא ישתנה והוא ילך איתך בכל הסיבובים, בכל הנביאים כדי להופיע ממך את מפתח השמיטה ואת מפתח היובל.

שהקב"ה יזכה אותנו בפרט ובכלל, בשמיטה ובחירות, לומר "אֶהְבֶּתִּי כִּי יִשְׁמַע ה' אֶת קוֹלֵי תַחֲנוּנָיִךְ" (תהלים קט"ז, א'), לא "אהבתי את אדוני את אשתי..." , לא את הדימויונות, ושנבין שכל מה שאנחנו נרצעים מדי פעם זה כי הקב"ה באהבתו לוקח אותנו משער לשער עד ליובל, עד לגאולה שלמה. ושנזכר ממש עכשיו בערב ר"ח אדר הראשון שהכל יתהפך לטובה, שהרי כל ענין החודש הוא "ונהפוך הוא", ולדעת שכל מה שהמן בונה, שכל מה שההמנים של ימינו מכינים זה בעצם העץ לא למרדכי אלא שהם בעצמם עומדים להיתלות ולהתגלות ממנו הגילוי שימי הפורים האלה נזכרים ונעשים לגאולה שלמה לסוף וקץ לכל צרותינו ותחילה וראש לפדיון נפשנו, בב"א.

מן המקראות שאומרים שבית המקדש של מעלה, מכוון כנגד בית המקדש של מטה. (שם)

הכינותי. מכוון. אנחנו שומעים טוב? איזו בשורה גדולה 'ונהדרת' היא זו? תודה רבה על הבשורה הזו - שעתידין לחטוא. זה געוואלד - כן, זו הבשורה הגדולה ביותר, והיא 'אתם בני אדם ואתם תחטאו, אבל גם אחרי זה אתם תמשיכו להגיע אל המקום 'אשר הכינותי', כי החירות חקוקה בהם, כי הם קיבלו בהר סיני את היובל בנפשם.

היתה עוד פעם אחת שרש"י מדבר על בשורה שעם ישראל נתבשרו - בבשורת הבן הרשע (עי' רש"י לעיל שמות י"ב, כ"ז, ד"ה ויקד העם)! הבשורה היא לא שאתה תהיה אלוף, אלא שאני, הקב"ה, אהיה איתך ותמיד מפתח השמיטה ומפתח היובל חקוקים בך!

אל המקום אשר הכינותי לך

סיכום; אנחנו מבינים למה "אלה המשפטים אשר תשים לפניהם" דווקא ולא ערכאות אחרות? כי זה סיפור אחר לגמרי. אצלנו המשפט הוא איך ממשיכים את הר סיני בעולם. איך ממשיכים שמיטה ויובל בנפשות. איך אני ממשיך את אין עוד מלבדו, ואם אתה עושה את זה בערכאות אתה מייקר את האלילים, "להשביחם ולהחשיבם" - "ואויבינו פלילים".

ומה הפתיחה הסמוכה להר סיני? - החוטא שגנב, המוכר עצמו שלא יכול לצאת מהאדון והוא תקוע ב"בלבלות" שלו

השיעור מוקדש לזכות עם ישראל, וישבו הארץ והוציאה לה,
להצלתו ושמירת חיילי צה"ל, לחשבת החטופים מחרה בשלום.
 ולהשבת כל הנפלים לקבר ישראל
 לע"נ **כל הנפלים על קידוש ה' באירועי המלחמה** ולע"נ
 הרב **מנחם אלעזר** ב"ר **שמעון טוביה**, ר' **משה דוד** בן **מאיר** ז"ל, **אליהו** בן
ויזאן ז"ל, **חנה** בת **ליפא** ז"ל, **חנה ויטא** בת **שרה וציפורה** בת **אברהם ושרה** ע"ה
 ולהכביל
לרפואת כל הפצועים והחולים
 ובתוכם **בנימין** בן **שושנה**, **עמרם** בן **איידה חיה**, **כרמל מרדכי** בן **טל שרה**,
סלע ישראל בן **רוני**
 ולזיווג הגון **ליעל רחל** בת **אריאל אסתר** תחי'
 להקדישת שיעורים ניתן לפנות בהודעת וואטסאפ לענואל - 054-7500516